

BRUGGE IN 1631 BEDREIGD EN ONTZET

De vooruitzichten voor het jaar 1631 waren weinig schitterend voor de Spaanse Zuidelijke Nederlanden.

Gustaaf Adolf van Zweden was in 1630 Duitsland binnengevallen en de keizerlijke troepen, gelegerd aan de grenzen van de Zuidelijke Nederlanden, had men naar het Noorden gestuurd zodat deze flank van onze gewesten onbeschermd bleef.

Verder was er steeds het nijpend geldtekort. Markies Aytona, Spaans ambassadeur te Brussel, berichtte eind 1630 het hof te Madrid¹, dat zonder nieuwe fondsen, het onmogelijk zou zijn het hoofd te bieden aan de Hollanders in de komende militaire campagnes². Volgens Aytona konden de Noordelijken daarbij rekenen op meerdere gunstige factoren :

- een zeer goede moraal na de verovering van 's Hertogenbos (1629) en Wezel
- steun van rebellen in de Zuidelijke Nederlanden
- een zeer bekwaam aanvoerder in de persoon van Frederik Hendrik van Nassau
- het intens gebruik van rivieren en kanalen voor een vlugge troepenbeweging³.

Daarbij wist men in het Zuiden dat de prins van Oranje 3 miljoen escudos gevraagd had voor zijn

1. De briefwisseling van markies Aytona, in dit artikel gebruikt, bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, hs. 16147-48 en 16149, in de Biblioteca Nacional de Madrid, hs. 1433 tot 1437 en in het Archivo de los Medinaceli de Sevilla, bundel 79.

2. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 41 : brief van 14 december 1630. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 59.

3. Ibidem, hs. 16147-48, fol. 86-88.

kampagne van 1631 met het oog op een belegering van Antwerpen «y otra ciudad» (en een andere stad)⁴.

Derhalve vreesde het Zuiden de komende lente van 1631.

Spanje had ook te weinig militaire leiders om zijn prestige en gezag in Europa in stand te houden.

Eerste minister Olivares zag er van af een vreemde op een strategisch belangrijke plaats te benoemen, en het tekort aan een goed generaal werd omzeild door de aanstelling van een militaire junta, bestaande uit Spanjaarden en enkele vreemdelingen. Dit had men tijdens de campagne van 1630 toegepast ondanks de veelvuldige bezwaren van de Spaanse gezant Aytona, die de nadelen van zo'n opperbevel aanklaagde⁵.

Op het einde van 1630 stelde Filips IV Brussel op de hoogte van de benoeming van de markies van Santa Cruz (die zich in Italië bevond) tot militair opperbevelhebber in de Zuidelijke Nederlanden⁶.

In het voorjaar van 1631 deed het gerucht de ronde dat de Hollanders van plan waren Duinkerke en het grensgebied tussen Maas en Rijn aan te vallen⁷. Wat men als gerucht opgevangen had, viel uit. De prins van Oranje rukte in mei met een sterke troepenmacht naar de Rijn op, waarbij een groot aantal Franse

4. Ibidem, hs. 16149, fol. 45-47 : brief van 28 december 1630.

5. Ibidem, hs. 16147, fol. 66-67 : brief van 24 december 1630.

6. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1437, fol. 11-12. In het voorjaar van 1631 kwamen in Vlaanderen 5.000 Italiaanse en Spaanse soldaten en te Mardycke ontscheepten nog onverwachts 2.300 Spanjaarden na een zeereis van slechts 6 dagen vanuit La Coruna. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16147-48, fol. 81 B : brief van 2 april 1631.

7. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16147-48, fol. 81 B.

vrijwilligers naar Holland overliepen, zodat Aytona in zijn schrijven aan Filips IV opmerkte «que esta guerra es tanto con franceses como con los rebeldes» (dat deze oorlog zowel met Fransen als met opstandelingen gevoerd wordt)⁸.

Begin juni verscheen de vijand in groten getale dan uiteindelijk voor de stad Brugge.

Een relaas daarover kan men stap voor stap volgen in de brieven van de Spaanse gezant Aytona, die toen eveneens in het leger een opdracht had en actief deelnam aan de verdedigingsoperatie van de stad. Een tweede ooggetuigenverslag is van Carlos Coloma, een ander Spaanse diplomaat, en één der legeraanvoerders in Vlaanderen⁹. Beide Spaanse bronnen worden door Brugse bevestigd en soms aangevuld.

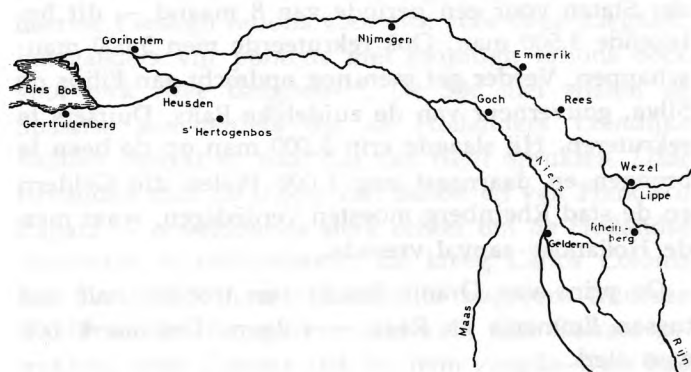
Het verslag van de twee Spaanse diplomaten over deze operatie van eind mei tot midden juni stemt nagenoeg overeen. Toch zijn de brieven van Aytona precieser en objectiever: het zijn dagelijkse berichten voor Madrid over hetgeen in Vlaanderen gebeurt¹⁰. Coloma beschreef zijn campagne achteraf met meer zin voor detail dan Aytona en met de bedoeling zijn optreden te verantwoorden.

8. Ibidem, hs. 16149, fol. 55-56: brief van 20 mei 1631. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 93-95.

9. Carlos Coloma, *Relacion del socorro de Bruxas, Varios relaciones de los Estados de Flandes*, Madrid, 1880, blz. 1-25.

10. Bijvoorbeeld zijn brief van de 5e juni schreef Aytona in de omgeving van Brugge, toen Oranje zich aan het terugtrekken was op Watervliet en de markies van Santa Cruz zich klaar maakte om door de Bruggelingen ontvangen te worden. Over Aytona maakte Teresa Colom Aguilar een doctoraatsverhandeling, *El escritor Don Francisco de Moncada, diplomático en Alemania y Flandes*, universiteit Barcelona, 1976, 2 dln.

Carlos Coloma was tijdelijk Spaans ambassadeur in Engeland tot zijn aankomst te Brussel in maart 1631. Aanvankelijk kapitein van de lichte ruitery, werd hij door graaf Jan van Nassau vervangen en tot «maestre de campo general» bevorderd. Tijdens de Goede Week opereerde hij in het Antwerps dijkstelsel en het Waasland. Paaszaterdag was Coloma te Brussel, waar op tweede Paasdag de markies van Santa Cruz (de nieuwe opperbevelhebber) aankwam met 4.000 manschappen, Spanjaarden en Italianen, die in Geldern gelegerd werden. Half mei bracht men ze over naar Walem¹¹ in 't vooruitzicht van een vijandelijke aanval.

Er was eveneens sprake van een mogelijke aanval op de Vlaamse kust zodat Coloma, samen met Santa Cruz en Aytona, Duinkerke en de kustverdediging gingen inspekteren.

Het gehele kustgebied kwam onder het gezag van Louis de Benavides, gouverneur van Duinkerke. Graaf Fontaine kreeg de opdracht de meest geschikte

11. Zie kaart, blz. 85

stelling in te nemen om Brugge en Damme te verdedigen «y los fuertes que estan sobre el canal y villas de la Enclusa, el cual escogió el de Hasgat, entre los dichos fuertes y Dama, en donde se acuarteló con cosa de 2500 hombres y algunas piezas de artillería» (en de forten op het kanaal en de streek van Sluis, die het Hazegat koos, tussen voornoemde forten en Damme, waar hij zich terugtrok met 2.500 man en enkele stukken geschut)¹².

Met alle mogelijke middelen poogde men soldaten te rekruteren. Zo slaagde men erin alle gouverneurs van de sterkten in Artesië, Henegouwen en Luxemburg hun garnizoenen te laten verdubbelen op kosten der Staten voor een periode van 8 maand — dit betekende 3.500 man. Ook rekruteerde men 5.000 manschappen. Verder gaf men nog opdracht aan Filips de Silva, gouverneur van de zuidelijke Palts, Duitsers te rekruteren. Hij slaagde erin 3.000 man op de been te brengen en daarnaast nog 1.000 Walen die Geldern en de stad Rheinberg moesten verdedigen, waar men de Hollandse aanval vreesde.

De prins van Oranje bracht zijn troepen half mei tussen Emmerik en Rees — volgens Coloma 40.000 man sterk.

Alle gouverneurs vreesden de Hollandse aanval en drongen aan op volk en munitie... maar de legerleiding stuurde de troepen, die uit Italië aankwamen, samen met de Duitsers naar Antwerpen !

De prins van Oranje, schrijft Coloma, bij de vaststelling dat de Spanjaarden troepen uit het gebied van Over-Maas wegtrokken in plaats van het speciaal te verdedigen, trok met zijn leger de Rijn stroomafwaarts.

12. C. Coloma, *o.c.*, blz. 4.

Daarop begaven Santa Cruz, Aytona en Coloma zich naar Antwerpen, bevreesd voor een belegering van de Scheldestad en het doorsteken van de dijken.

Zo waren einde mei de Spaanse troepen in het Antwerpse geconcentreerd.

Volgens Aytona waren de Spanjaarden er nochtans zeker van dat de Hollanders naar Vlaanderen zouden afzakken¹³.

In die zin maakte Fontaine ook de nodige voorbereidingen in het Brugse. De 24e mei 1631 verliet hij met 3.000 man Moerbrugge en trok meer noordwaarts. Hij verzocht de Vier Leden om de nodige steun en hulp nl. «vijfvenveertigh bijlanders, ende daartoe t'sestigh rations voor elck voor twee daeghen, mitsgaeders vijf pontons met twijntigh rations oock voor elck twee daeghen»¹⁴. De 30e mei wisten de Spaanse aanvoerders dat de Hollanders Yzendijke hadden bereikt en naar Sas van Gent oprukten. Daar bevonden zich de legers van Ballon en van Francisco Zapata — onvoldoende sterk echter om de Hollandse doorbraak te verhinderen ! Zo kreeg Carlos Coloma het bevel zich naar Heusden te begeven. Intussen was Francisco Zapata met zijn volk naar Zelzate getrokken, waar Coloma zich bij hem voegde. Daar had de gouverneur, Diego Sanchez de Castro, inlichtingen over een vijandelijke opmars naar Yzendijke met de bedoeling van een ontschepping in Watervliet.

Zapata en Coloma, met 300 escortesoldaten, gingen vanuit Philippine de vijandelijke troepen bespieden.

13. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 56-58. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 85-87.

14. R(ijks) A(rchief) B(rugge) (verder R.A.B.), Registers Brugse Vrije, nr. 650, fol. 64v-65v.

Ze maakten 24 krijgsgevangenen van wie ze te horen kregen dat het de bedoeling was Sas van Gent in te nemen en bij een eventuele mislukking, naar Brugge op te rukken. Coloma stuurde onmiddellijk een ijlbode naar Antwerpen «ordenándole matase el caballo ó llegase en cuatro horas á Anveres» (met bevel zijn paard kapot te lopen of in vier uur te Antwerpen te zijn) opdat Santa Cruz en Aytona met hun eenheden zouden ter hulp komen¹⁵.

Op zondag 1 juni ging kapitein Cuevas met 30 ruiters de vijandelijke bewegingen observeren en stelde vast dat het gros van het leger met 50 stukken geschut naar Eeklo oprukte. Coloma was nochtans niet zeker van de bedoeling der Noordelijken en liet loopgraven aanleggen langs de dijk tussen het Sint-Antoniusfort en Sas van Gent¹⁶.

15. C. Coloma, *o.c.*, blz. 10.

16. *Idem*, blz. 11.

Uit de inlichtingen der krijgsgevangenen, kon Coloma zich een idee vormen van het Hollands geschut. Geen enkel stuk overschreed «diez y ocho libras la bala» (18 pond per bal) zodat, volgens Coloma, de vijand daarmee geen vestingmuren zou beschieten. Ook kwam hij te weten dat de Hollanders van plan waren de nacht te Maldegem door te brengen, wat hem liet veronderstellen dat de vijand naar Brugge trok, ofwel door dit gebied naar Duinkerke. Aldus maande Coloma de markies van Santa Cruz en Aytona aan naar Gent op te trekken, zoals hijzelf van plan was.

Aytona bevestigt in zijn brieven het relaas van Carlos Coloma. Inderdaad begaven de markies van Santa Cruz en Jan van Nassau zich op 1 juni naar Sas van Gent en na zich bij Carlos Coloma te Moerbeke gevoegd te hebben, sloegen ze samen de richting Gent in. In minder dan een dag rukten de Spanjaarden 13 mijl op, hetgeen Aytona als iets buitengewoons vermeldt¹⁷.

Ook C. Custis beschrijft in zijn Jaarboeken dezelfde reisroute van de vijand: «Den Prince van Oraigne, een leger van dertig duysent mannen bij een versammelt hebbende, is met alle de selve op den 29 Meye 1631 ontrent Ysendycke aengelandt en ging binnen Watervliet logeren. Hy quaem voorts langs Caprycke, Eecloo en Maldegem...»¹⁸.

Coloma verhaalt verder hoe de Spaanse aanvoerders het kamp een mijl voorbij Gent opsloegen. Daar

17. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 56-58. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 85-87.

18. C. Custis, *Jaerboecken der stadt Brugge*, dl. 3, 2e druk, Brugge, 1765, blz. 227 en vlg.

wachtten ze op de artillerie van de «maestre de campo» Vingarde die de Schelde te Dendermonde moest oversteken en zich bij hen voegen. Nog voor valavond waren alle Spaanse troepen, ook Vingarde, te Mariakerke «con la gente algo cansada por la jornada y excesivo calor de aquel dia» (met het volk ietwat vermoeid door het werk en de grote warmte van deze dag). 's Anderendaags rukten ze vier mijl op langsheen het kanaal Gent - Brugge, dat ze aan hun rechterzijde hielden¹⁹. Coloma trok met zijn ruitertij voorop en liet het kamp opslaan voorbij het fort te Sint-Joris. Het voetvolk plaatste hij in escadron aan de ingang van de heide en de ruitertij te Aalter.

Volgens Aytona verschenen de Hollanders de 31e mei in de omgeving van Brugge.

In amper drie dagen hadden ze 22.000 infanteristen, 3.000 cavalisten en 70 stukken geschut ontscheept en waren daarbij nog 7 mijl opgerukt²⁰! De 1e juni begon de vijand stellingen in te nemen zonder ze evenwel te versterken en de volgende dag sloeg hij bruggen over het kanaal Gent-Brugge. In zijn schrijven aan de koning bevestigt Aytona hoe het hele leger op 3 juni samen was, vier mijl oprukte en te Aalter bivakkeerde «que es la mitad del camino

19. C. Coloma, *o.c.*, blz. 13.

20. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 57-58. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 85-87. «... haviendo en tres dias solos desembarcado 22.000 infantes efectivos, aunque ellos hecharon voz que eran 40.000 ; 3000 cavallos, setenta piezas de Artilleria y caminado por tierra siete leguas ; el desembarco se vio con tanto horden y pres-teza que apenas lo pueden creher los que lo han visto... El enemigo, Señor, llevo con la Mar alta de las Aguas Vivas con quatro mil baxeles y abatiendo de golpe los mastiles, se vino a tierra, y los Navios donde trahia su cavalleria eran fabricados con tal arte, que se hallo en poco rato toda casi de golpe en tierra».

de Gante a Brugas» (halverwege Gent en Brugge), op een halve mijl van de vijandelijke stellingen²¹.

Ook Carlos Coloma schrijft dat de Spanjaarden besloten te Aalter te blijven en verdere inlichtingen in te winnen over de Noordelijken.

Graaf Fontaine had intussen het Hazegrasfort onttruimd. Hij liet een sterke macht te Damme en in de andere forten en was van plan zich met zijn volk binnen Brugge terug te trekken.

Aanvankelijk weigerden de Bruggelingen zoveel volk binnen te laten, tot ze werkelijk het dreigend gevaar inzagen. Niettemin, zo scheen het, was er een voldoende meerderheid bij de Brugse magistraat om met de prins van Oranje te onderhandelen²².

Dit vermoeden van Coloma over mogelijke contacten tussen Oranje en de Bruggelingen, wordt door Custis bevestigd. De 2e juni, schrijft Custis, zou de hertog van Vendôme, lid van Oranjes staf, een brief hebben geschreven «versoeckende dat hy met eenige van de besonderste persooenen van de Stadt soude willen naer buyten komen, om aldaer te verhandelen nopende den vrydom der Catholycke Religie : maer den Bisschop verre van daer aen te volkomen, en hadde selfs geene antwoorde willen schryven»²³.

Oranje had intussen het kanaal overgestoken met 4.000 haakbussen en nam Moerbrugge en Steen-

21. Ibidem, fol. 57v.

22. C. Coloma, *o.c.*, blz. 13-14. «Reusaron al principio los de Brujas el recibir tanta gente, hasta que viendo que el enemigo los comenzaba a apretar de veras y el peligro al ojo, se resolvieron en admitilla, aunque, segun se dijo, no faltaron votos en el Magistrado que aconsejaron el adalantarse a tratar con el Principe de Orange para sacar mejores partidos».

23. C. Custis, *o.c.*

brugge in, waaruit kapitein Guitz, op bevel van Fontaine, zich had teruggetrokken. Aldus bezetten de Hollanders twee punten aan weerszijden van het kanaal²⁴.

Woensdagmorgen de 4e juni kwamen alle Spaanse aanvoerders op bevel van Santa Cruz na de mis bijeen. Ze beslisten zo snel mogelijk de stad Brugge te hulp te komen, vertrouwend op het enthousiasme van de soldaten en het feit dat de vijand weinig tijd had gehad om zich in stelling te brengen.

Voor het Spaanse leger bestonden er twee mogelijkheden :

1. de kortste weg lag langs het kanaal. Dit betekende een mogelijke botsing met de vijandelijke artillerie die zich in deze zone had opgesteld.
2. een meer landinwaartse beweging en dan op Brugge trekken langs de abdij van Sint-Andries. Het nadeel daarvan was, dat de flank van het leger op die wijze onbeschermd bleef : immers de vijandelijke infanterie (24.000 man) was sterker dan de Spaanse (8.000 man) ; de cavalerie was elkaar waard en de Spaanse artillerie haalde het op de Hollandse.

Op dit ogenblik wist de Spaanse legerleiding niets af van de houding van de stad Brugge : of zij al dan niet het garnizoen had binnengelaten. Daarom werd er een kapitein heen gestuurd met zes afdelingen ruitery en 500 muskettiers. Kort na hun vertrek vernamen in het Spaanse kamp, dank zij een brief van de Brugse bisschop aan zijn Gentse collega, die in

24. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 57v.

't kamp der Spanjaarden verbleef²⁵, dat Brugge een garnizoen van 3.000 man had opgenomen. Dit bericht wekte ten zeerste het enthousiasme bij de Spaanse troepen.

Voor de prins van Oranje daarentegen viel het verloop der gebeurtenissen niet mee.

Eerst en vooral was daar de opname van een garnizoen door de Bruggelingen... een daad waartoe de bevolking normaliter weinig geneigd was. Custis wijst eveneens op het effect daarvan : «Hy (Oranje) meende dese Stadt op het onvoorsienste seer gemakelyck te overmeesteren ; te meer, om dat hy wel wiste, dat de Bruggelingen, volgens hunne Privilegien geene vremde soldaeten begeerende, niet kloeck genoeg en souden zyn hem te wederstaen. Doch verstaende, dat de inwoonders, buyten hunne gewoonte en syne meeninge, reedts vyf duysent soldaeten binnen gelaeten hadden...».

Vervolgens de besliste opmars der Spanjaarden. En tenslotte het gebrek aan bevoorrading «particulamente de pan» (voornamelijk brood).

Als laatste poging om de onderneming naar zijn hand te zetten, stuurde Oranje een bode naar de stad ; de man werd echter op twee kanonschoten onthaald : «a quien recibieron con dos cañonazos» !

Daarop liet hij zijn stellingen in brand steken, de bruggehoofden ontmantelen en het leger terugtrekken op Maldegem en Kaprijke «tan lleno de vergüenza y rabia como a su venida lo estuvo de mal fundadas y

25. C. Coloma, *o.c.*, blz. 16 : «... se supo por una carta del Obispo de Brujas para el de Guante que se hallaba en el ejército, y sirvió mucho con su industria y con su consejo, y, últimamente, con una compañía de cien valones que levantó a su costa y la pagó por tado el verano...».

vanas esperanzas» (zo vervuld van schaamte en woede als hij bij zijn komst vol slecht gefundeerde en ijdele hoop geweest was). Tijdens deze overhaastige terugtocht verloren de Noordelijken 1.000 man, gedood of gevangen genomen door de bevolking en de Spaanse ruitelij²⁶.

In een brief van Aytona vernemen we in dit verband, dat de 4e juni, toen de markies van Santa Cruz Brugge poogde te naderen, hem bericht werd dat de Hollanders bezig waren hun stellingen in brand te steken en zich terug te trekken. Vermits dit nieuws echter laat kwam, kon niets meer ondernomen worden²⁷.

Aan zijn kant verhaalt Coloma hoe hijzelf, op bevel van de legerleiding, naar Brugge reisde om inlichtingen in te winnen over de Hollandse terugtocht. Hij bezette de verlaten stellingen van Oranjes leger en wijst erop dat de Spanjaarden de vijandelijke achterhoede zeker veel verlies zouden toegebracht hebben, was de brug van Moerbrugge niet vernield geweest²⁸.

Op donderdag 5 juni bevond Santa Cruz zich met zijn troepen nabij Brugge. De vijand had zich volledig op Sluis en Aardenburg teruggetrokken. Eerst dacht men hem achterna te zetten, maar graaf Fontaine verwittigde de markies dat ingevolge de ordevolle terugtocht, weinig kon ondernomen worden²⁹. Volgens Carlos Coloma steunde Aytona zeer geestdriftig het plan tot achtervolging, maar zag er van af bij het bericht dat de stadhouder van Sluis met 1.000

26. Idem, blz. 17-18.

27. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 56-58. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 85-87.

28. C. Coloma, *o.c.*, blz. 18.

29. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 58.

infanteristen en een massa delvers Middelburg (O.VI.) «castillo y villa neutrales» had laten versterken, wat de doortocht der Spanjaarden kon beletten³⁰.

In zijn brief van 5 juni analyseert Aytona de mogelijke oorzaken van het vijandelijk falen en de vijandelijke terugtocht³¹ :

- De vlugge opmars van het Spaanse leger. (Ook Custis vermeldt dit als een belangrijk element : «Doch verstaende... dat den Graeve Jan van Nassauw met een grooter leger van 's Konings troupen seer haest stondt te volgen, is hij onverrichter saken op den 4 Juny te rugge gekeert»).
- De opname van 1.000 man binnen de Brugse muren. (Coloma spreekt van 3.000 man en Custis van «vyf duysent soldaeten»).
- Een of ander geheim akkoord van Hollandse zijde met Brugge dat mislukte. (Custis vermeldt dergelijke poging en uitnodiging tot overeenkomst van Hollandse kant, waarop door de Bruggelingen niet werd ingegaan).

Aan Spaanse zijde was men nochtans van mening, dat, ware men vier dagen later gekomen, de Hollanders Brugge zouden ingenomen hebben.

De situatie van Brugge einde mei, begin juni was inderdaad zeer kritiek, met als hoogtepunt «de compste vanden viant voor dese stadt den 2e juny». De stadsmagistraat en de Vier Leden poogden met alle mogelijke middelen aan het verweer mee te werken. Niet alleen nam de magistraat een garnizoen op binnen de stadswallen, met alle problemen en onkosten

30. C. Coloma, *o.c.*, blz. 18.

31. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 58.

daaraan verbonden, maar liet ook bijlen, houwelen, schoppen, enz. maken om die «onder de gemeenten» uit te delen³². In de Brugse stadsrekeningen van 1630-1631 vindt men ingesloten een speciale «Rekenynghe vande troublen»³³. Het betreft de levering van brood, bier, kaas, enz. aan de soldaten, kruid en salpeter, en verder ook «gratuyteyten ende wynen ghepresenteert van wegghen dheeren vanden collegie aende commandeurs vande milicie».

Ook de gehele Brugse klerikale wereld stond de verdedigers in die kritieke momenten «met gheestelike wapenen» ter zijde. Op 1 juni riep de bisschop alle parochies en kloostergemeenschappen op tot gebed, lof met processie van het H. Sacrament en «t'synghen vande litanien, ende andere goede ghebeden»³⁴. De volgende dagen werd met intens gebed

32. C. Custis, o.c. en R.A.B., Registers Brugse Vrije, nr. 650, fol. 67-67v.

33. S(tads) A(rchief) B(rugge) (verder S.A.B.), Rek. 1630-1631.

34. A(rchief) B(isdom) B(rugge) (verder A.B.B.), Acta, dl. 16, fol. 82 : «Zyne Eerweerdigheyt verstaen hebbende dat het schyndt dat den vyandt zyn ghewelt op deser stede van Brugghe soude willen ghebruycken, de welcke zoo wel met gheestelike als met tydelike wapenen dient wederstaen, ordonneert dat in alle prochie kercken, ende mans cloosters deser stede vande zes hueren tot den achten bedynghen ghecontinueert worden, ende het lof begonst met processie van het hoochweerdich H. Sacrament, ende met t'synghen vande litanien, ende andere goede ghebeden.

Ende dat vande acht hueren tot den vyf hueren vanden merghen stondt alle vrouwe cloosters haer sullen begheven om neerstelick te waecken ende continueerlick te bidden, dat de bermerticheyt Godts ons soudien believen te vergheven ende door de voorspraecke vande Ghebenedyde moeder Godts, ende alle Godts Lieve heylighen dese stadt believe te bewaeren in het heylich Catholycke gheloove, ende te beschermen vande macht vande vyandt. Ende voorts dat van merghen den 2en Juny snuchtens ten vyf hueren in alle prochie kercken ende cloosters van mans persoonen het hoochweerdich H. Sacrament uutghestelt worde ende de bedynghen ghecontinueert tot tsavondts ten zes hueren, ten fyne als voren».

verder gegaan. Voor de vrouwenkloosters voorzagen men echter een beurtrol «midts de continuatie vande nacht wacht... te swaer soude vallen»³⁵.

Op 5 juni reeds dankte de infante Isabella in een schrijven de Vier Leden voor hun inzet en medewerking «et particulièrement pour faciliter le fait des vivres et aultres necessitez, auxquelles il fault promptement resouldre, sans s'arrester aux formalitez, estant l'occasion telle, qu'un chacun doit en general, et particulier employier ses forces et moijens puis qu'ijl s'agist principalement de la religion Catholique contre la quelle l'ennemij a conjuré»³⁶.

De 6e juni naderde het Spaanse leger Brugge tot op 1/4 mijl, wat een hele opluchting betekende voor «aquella noble y catolica ciudad» (deze edele en katholieke stad)³⁷. Santa Cruz deed met zijn gevolg zijn intrede en zoals gebruikelijk, presenteerde men hem «een stuck wyns»³⁸.

De magistraat was akkoord een garnizoen van 3.000 man op te nemen en de stad verder te versterken³⁹, waartoe men onmiddellijk de nodige schikkingen trof⁴⁰. Na een bezoek aan Damme, vertrok de markies van Santa Cruz met zijn leger op tweede Pinksteren tot halfweg Gent en in twee dagen was hij te Sint-Niklaas, waar Jan van Nassau zich bij hem

35. Ibidem, fol. 82-82v.

36. R.A.B., Registers Brugse Vrije, nr. 650, fol. 68v-69v. Volgens Custis dankte Isabella eveneens de Brugse bevolking in een schrijven van de 8e juni.

37. C. Coloma, *o.c.*, blz. 19.

38. S.A.B., Rek. 1630-1631.

39. C. Coloma, *o.c.*, blz. 19. De Bruggelingen «recibirian 3000 hombres de guarnicion y tratarian de fortificarse».

40. R.A.B., Registers Brugse Vrije, nr. 30, fol. 385-385v.

voegde. Deze was dicht langs de vijandelijke linies getrokken zonder dat de vijand ook maar iets ondernomen had⁴¹ !

Het leger van Oranje scheepte de 9e juni te Water-vliet in. Dit kort bericht in een brief van de Spaanse ambassadeur Aytona aan zijn koning⁴², stoffeert Coloma met meerdere details.

Hij beschrijft hoe de Hollandse troepen het te Water-vliet hard te verduren kregen : de broodprijs steeg ongehoord, maar veel erger nog was het gebrek aan water voor de paarden. Met vaartuigen liet men zoet water uit Holland aanbrengen, niet in tonnen maar losweg in het ruim, hetgeen door de vermenging met zeewater tijdens het transport, een grote sterfte onder de paarden veroorzaakte : ongeveer 1.500 ! Ten slotte scheepte het leger in en langs de Roo Vaert bereikte het Gorinchem, waar het aan land ging. Tussen Heusden en 's Hertogenbosch sloeg Oranje zijn kamp op⁴³.

Terug te Brussel stelde Aytona de korrespondentie van de ambassade op punt.

Daaruit weten we, dat de markies van Santa Cruz zich de 11e juni een mijl voorbij Gent bevond en van plan was de 13e te Sint-Niklaas te overnachten. Graaf Jan van Nassau was naar Brabant getrokken, omdat

41. C. Coloma, *o.c.*, blz. 19.

42. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 58. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 87-88.

43. C. Coloma, *o.c.*, blz. 19-20 : «... lo que más se sintió fué el no tener agua dulce para dar de beber á los caballos, tal, que fué forzoso hazerla traer de Holanda en barcas, no entonelada, sino suelta, cosa que, por llegar gastada y mesclada con la de la mar, causo una mortandad tan grande en ellos que se creyó habian muerto más de 1500 caballos, tanto de servicio como del bagaje».

de vijand zijn ruitery te Bergen-op-Zoom had ontscheept⁴⁴.

Op dit ogenblik ook beschikte Aytona over inlichtingen betreffende de juiste getalsterkte der Noordelijken. Deze inlichtingen kwam hij te weten langs de thesaurie om, die de prins van Oranje volgde. Vermelde thesaurie verdeelde dagelijks 44.800 dukaten. Oranje beschikte over 4.600 vaartuigen elk aan 4 gulden per dag en in Vlaanderen had hij het commando over 25.000 man voetvolk.

Enkele dagen later (13 juni) schrijft Aytona zijn bedenkingen, gemaakt tijdens zijn laatste militaire campagne, aan Olivares, de minister van Filips IV⁴⁵ :

- het geld door de Staten bijeengebracht en door Madrid ter beschikking gesteld, volstaat niet om het hoofd te bieden aan Holland.
- twee legers zijn noodzakelijk — een eerste om het tegen de vijand in te zetten en een tweede om ermee onafhankelijk van het eerste te opereren⁴⁶.
- het groot voordeel der Noordelijken is de snelheid waarmede het leger zich verplaatst door het intens gebruik van de waterlopen : de 9e juni scheepte het te Watervliet in en de 11e beschikte men reeds over de cavalerie in Brabant ! Deze snelle troepenverplaatsing staat in sterk contrast met de traagheid van het Spaanse leger — alles gebeurt over land «conque se pierde tiempo y se gasta el

44. Kon. Bibl. Brussel, hs. 16149, fol. 58. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1436, fol. 87-88.

45. Ibidem, hs. 16147-48, fol. 87.

46. Deze thesis van Aytona was geïnspireerd op de tactiek door Wallenstein toegepast. Markies Aytona kende Wallenstein tijdens zijn verblijf als ambassadeur te Wenen tussen 1624 en 1629.

exercito y la Hacienda con solo comboyes» (waar-door men tijd verliest en leger en financies verspilt enkel met konvooien). Voor de afstand Brugge-Breda heeft het Spaanse leger minimum 8 dagen nodig !

Carlos Coloma beschrijft verder, hoe na de «operatie Brugge» de Hollanders hun grenzen versterkten ter bescherming van 's Hertogenbosch, Heusden en Geertruidenberg.

Het verlies aan manschappen vulden ze aan met volk uit het Rijnleger, dat onder het bevel stond van Willem van Nassau — (Aytona wijst daarentegen op de geringe verliezen). De Spanjaarden concentreerden hun leger tussen Antwerpen en Lier. Begin juli beschikte Spanje in de Zuidelijke Nederlanden over volgende troepensterkte : 15.000 infanteristen, 4.000 cavaleristen en daarnaast nog de Engelse en Ierse eenheden, zowat 3.000 man sterk.

Zo die gegevens juist zijn, hadden de Spanjaarden met een merkelijke numerieke minderheid de voorbijgane campagne tot een goed einde gebracht — volgens Aytona vielen 25.000 Hollandse infanteristen Vlaanderen binnen.

Als besluit onderstreept Coloma de belangrijke strategische ligging van Brugge. De val van Brugge zou ongetwijfeld ook het verlies van Damme betekend hebben, van de omliggende forten en verder een mogelijke aanval op Oostende en de andere kustplaatsen⁴⁷.

Welke was de reactie te Madrid op het succes van deze operatie ?

47. C. Coloma, *o.c.*, blz. 20-25.

Filips IV feliciteerde van harte zijn ambassadeur, de markies Aytona⁴⁸. Dit gebeurt echter in een protocolaire brief, zodat de werkelijke reactie te zoeken is in een brief van Spanjes eerste minister Olivares⁴⁹.

Het nieuws over het Spaanse succes bereikte eind juni Madrid. Olivares is hierover ten zeerste verheugd maar... klaagt over de zware geldproblemen. Dit brengt hem tot een scherpe kritiek op de organisatie van het leger in Vlaanderen: de beurs moet dicht voor alle extra soldijen, buitengewone officieren en onbestaande kompagnies en afdelingen! De oudgedienden moeten daarentegen weder opgenomen en betaald worden, want al de rest betekent een ondergraven van de macht en van de dienst aan koning en vaderland. Olivares haalt het voorbeeld aan van een kind van de schatbewaarder, aan wie men zo maar een kompagnie ruitelij had toegekend en het geval van de vorming van een fiktieve kompagnie «solo para dar sueldos y titulos, quando de aca se esta diciendo que no hay un Real y de ay lo mismo» (enkel om soldijen en titels te geven, terwijl men zowel hier (Sp.) als daar (Vl.) klaagt over geldgebrek).

Bij dit alles vergeet hij het geval Brugge. Zijn ontmoediging is groot, wanneer hij de nuttelosheid van zijn inspanningen ziet om de Spaanse heerschappij in stand te houden: «... estoy esperando cada dia mi muerte o quedar arrimado» (ik hoop elke dag op mijn einde ofwel ter zijde te kunnen blijven). Hij besluit met de verzekering dat iedereen in Spanje de moed aan 't verliezen is bij het zien wat er gebeurt.

48. Bibl. Nac. Madrid, hs. 1437, fol. 21-22: brief van 17 juli 1631.

49. Archivo Medinaceli Sevilla, bundel 79: brief van 23 juni 1631.

In Spanje kende het succes i.v.m. Brugge niet de weerklank, die men in Brussel had gehoopt — de Spaanse regering zat volop in geldzorgen en dit slorpte volledig de aandacht op !

Te Brugge daarentegen beseftte men des te meer het gevaar waaraan de stad ontsnapt was en de draagwijdte van het Spaans militair ingrijpen. Niet alleen werd onmiddellijk, op aanmanen van de Spaanse legerleiding, werk gemaakt van de fortificatie van de stad, maar ook wensten de Vier Leden hun erkentelijkheid uit te drukken. Ze overlegden hoe «den heere Grave van Fontaine te congratuleren ende vereeren met eene condigne gratuiteyt over sijne diensten ende debvoiren den lande bewesen inde letste invasie vanden vijandt in Vlaenderen»⁵⁰.

Verder gingen, als dankzegging na het vertrek van de vijand, drie generale processies uit⁵¹. De bisschop oordeelde immers dat de stad «non sine miraculo» ontsnapte aan de vijanden van het katholiek geloof... En een processie op zondag 6 juni 1632 ter gedachtenis van de mirakuleuze bevrijding⁵², bewijst hoe diep de Hollandse bedreiging van begin juni 1631 bij de Bruggelingen had ingeslagen.

R. BOTERBERGE - T. COLOM AGUILAR

50. R.A.B., Registers Brugse Vrije, nr. 650, fol. 75-75v.

51. A.B.B., Acta, dl. 16, fol. 83v.

52. Ibidem, fol. 149v-150.